

PRILOZI

Mr Pavo Živković

RADIĆ OZRISALJIĆ, TRGOVAC I DIPLOMATA NA DVORU PORODICE PAVLOVIĆA

U početku treće decenije petnaestog stoljeća u Dubrovačkom arhivu, u različitim serijama, često se pominje i privlači pažnju jedan od bosanskih trgovaca i diplomata na dvoru porodice Pavlovića, Radić Ozrisaljić. Bio je jedan u nizu bosanskih trgovaca koji su u to vrijeme bili veoma aktivno angažovani u različitim ekonomskim poslovima s najistaknutijim dubrovačkim trgovcima. U trgovačkoj i političkoj aktivnosti napravio je veoma blistavu karijeru, zahvaljujući u prvom redu svojim sposobnostima i snalažljivosti. Sitni trgovac u početku postaje vrlo brzo trgovac krupnijih razmjera, a uz to i veoma uticajna ličnost na dvoru porodice Pavlovića. Njegov uspon ilustruje postojanje široke trgovačke razmjene Bosanaca s Dubrovčanima u prvoj polovini petnaestog stoljeća. Život i rad Radića Ozrisaljića zbog svega toga zaslužuje da bude šire obrađen. Sitniji podaci, rasuti u istorijskim radovima, o različitim aktivnostima ove ličnosti omogućavaju nam da uz pomoć novih arhivskih podataka formiramo određeniju predstavu o njegovom životu i radu u prvoj polovini 15. stoljeća.

O porijeklu ove ličnosti, na žalost, ništa se određenije ne može reći. Poteškoću u prvom redu predstavlja određivanje njegova identiteta. Sa

sigurnošću se može reći da je bio porijeklom iz Rogatice.¹⁾ Iz arhivskih dokumenata se vidi da je bio u srodstvu s mnogo poznatijim Brailom Tezalovićem, koji je također djelovao na dvoru kneza Pavla i njegovih sinova Petra i Radosava Pavlovića posljednjih godina 14. i u prvoj polovini petnaestog stoljeća.²⁾ U arhivskim dokumentima spominje se Radič kao »nepos« Braila Tezalovića.³⁾ Čak se jednom prilikom spominje kao: Radič Ozrisaljić Tezalović.⁴⁾ V. Corović misli da je on bio nećak Brailov.⁵⁾

Brailo je imao tri brata: Vukosava, Bogišu i Hvala.⁶⁾ Vukosav, njegov mlađi brat, umro je vrlo mlad ne ostavivši iza sebe nikakvog potomstva. Najmlađi njegov brat Bogiša imao je tri sina: Vukašina, Bjelijaka i Juraja.⁷⁾ O trećem njegovom bratu, na žalost, vrlo malo se zna. Hval se ne pominje u ćirilčkim izvorima, ali ga zato nalazimo u testamentu Braila Tezalovića. Tu se, čak, pominju i neki njegovi potomci, ali na žalost, ne poimenično.

J. Vuković iznosi mišljenje da je Radič Ozrisaljić mogao biti sin nekog Ozrisaja Kapijevića iz istoimenog mjesta. Uz svoje uže prezime nosio je i naslijeđeno, Kapijević.⁸⁾ Isti autor smatra da je prezime Kapijević izvedeno od nadimka, a pravo mu je prezime Ozrisaljić. Ovakvo mišljenje može se i prihvatiti s obzirom na to da je zaista postojalo mjesto s imenom Kapijević. Udaljeno je svega pet kilometara od Rogatice.⁹⁾ U nekoliko slučajeva zabilježen je Radič i kao Kapijević i kao Tezalović.

Ovakva upotreba dva i više prezimena, kakav je bio slučaj s njim, uočljiv je kod vlasteoskih porodica u dubrovačkom zaleđu.¹⁰⁾ Sudeći po tome, mogao je on zaista biti Kapijević s obzirom na to da je pripadao toj porodici za koju J. Vuković kaže da je to prezime dobila prema nadimku. Kako je on bio u srodstvu s mnogo poznatijim Tezalovićima, pojavljuje se

- 1) D. Kovačević, *Razvoj i organizacija carina u srednjovjekovnoj Bosni*. Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine VI, Sarajevo 1954, 229—241, HAD: Diversa Cancellariae LIII, fol. 232' 8. X 1439. (dalje: Div. Canc.)
- 2) O Brailu Tezaloviću je napisana veća studija i nalazi se u rukopisu.
- 3) HAD; Acta Consilii Rogatorum IV, fol. 5, 11. I 1427. fol. 6, 12. I 1427. pro Radic nepote Braili. (dalje: Cons. Rog.)
- 4) HAD: Debita Notarie XIV, fol. 86, 18. I 1427. Cum Radin Radomirich et Radic Osrisaglich Tesalovich... (dalje: Deb. Not.)
- 5) V. Corović, *Kako je vojvoda Radosav Pavlović prodao Dubrovčanima Konavljice* (1423—1427.) Godišnjica Nikole Čupića XXXVI, Beograd 1928, 71—109, 106. U prijevodu riječ nepos ima šire značenje: rođak, unuk sestrić i dr. te stoga nije moguće sa sigurnošću prihvatiti ovakvo mišljenje V. Corovića.
- 6) U jednoj od povelja spomenuta su samo dvojica Brailove braće: Bogiša i Vukosav. Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma* 1/2, Beograd — Sr. Karlovci 1934, 171. Iz testamenta Braila Tezalovića koga je on sačinio u Dubrovniku može se vidjeti da je on imao još jednog brata koji se zvao Hval. P. Zivković, *Baštinići zaostavštine Braila Tezalovića*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu IX/1 (1973.) 318—325, 324.
- 7) Lj. Stojanović, *Povelje i pisma*, 1/2, 172.
- 8) J. Vuković, *Novo čitanje i tumačenje nekih starih bosanskih nadgrobnih natpisa*, Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine I, Sarajevo 1949, 80—100, 99. Slično mišljenje zastupa i Đ. Mazalić u svome radu: *Borač, bosanski dvor srednjeg vijeka*, Glasnik Zemaljskog muzeja LIII, Sarajevo 1942, 31—94, 81.
- 9) Đ. Mazalić, *Borač, bosanski dvor srednjeg vijeka*, 44.
- 10) M. Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela*, SANU, posebna izdanja knj. 397, odeljenje društvenih nauka, Beograd 1967, 99.

u dokumentima ponekad i s tim prezimenom. Potvrdu o njegovoj rodbinskoj povezanosti s Brailom Tezalovićem daju priznanice o podizanju kamenta na zaostavštinu pomenutog Braila. U jednoj od njih pominje se njegov sin Vlatko Popović kao bliži i rođak, bratučed Jelače, kćerke Braila Tezalovića.¹¹⁾ Teško je ovdje ustanoviti o kakvom je srodstvu riječ, pa se jedino sa sigurnošću može reći samo to da je bio rođak.

Iz svega ovoga može se izvesti zaključak da je najbliža istini pretpostavka J. Vukovića, koji smatra da je Radič bio sin nekog Ozrisaja Kopicjevića, što je već ranije pomenuto. Takav se i u arhivskim izvorima pominje, ali je nemoguće ustvrditi da je to baš njegov otac.¹²⁾

Drugi problem koji se ovdje nameće, a koji je teško razriješiti je pitanje datiranja njegova rođenja. S obzirom na to da se u političkim i ekonomskim poslovima javlja početkom treće decenije 15. stoljeća može se pretpostaviti da je mogao biti rođeu prvih godina stoljeća. Živio je do početka sedme decenije. Posljednji put se pominje 1461. godine, kada je podigao dohodak od Konavala za vojvodu Petra i kneza Nikolu Pavlovića.¹³⁾ Nešto kasnije (1467. godine) njegova žena je pomenuta kao udovica quondam Radic Copievich.¹⁴⁾ Za nju se jedino zna da se zvala Stojsava.¹⁵⁾ Ništa se određenije o njoj ne može reći zbog oskudice podataka. U braku sa spomenutom Stojsavom rodio se Radiču sin Vlatko Popović.¹⁶⁾ Nije nam poznato da li je on, iz pomenutog braka, imao još nekog od sinova ili uopšte neko dijete. Testament Radičev iz koga bi se to najbolje moglo vidjeti nije nam, na žalost, sačuvan, te su time uskraćene još neke zanimljive pojedinosti iz njegova privatnog života.

Već prve vijesti o Radiču Ozrisaljiću dovode ga u vezu sa službom kod vojvode Radosava Pavlovića. Prvo njegovo javljanje datira iz 1424. godine kada ga sretamo u dubrovačkim arhivskim knjigama, i to kao carinika spomenutog vojvode Radosava Pavlovića.¹⁷⁾

U arhivskim knjigama Dubrovačkog arhiva ima dosta podataka o carinicima pojedinih bosanskih feudalaca koji su imali bliže trgovačke veze s Dubrovačkom Republikom. Jedan od tih je i Radič Ozrisaljić. Ime ovoga

- 11) Lj. Stojanović, *Povelje i pisma I/2*, 170—171. Riječ bratučed, prema objašnjenju koje daje Rječnik JAZU, značilo bi brata od strica-fratera patruelis, ili drugo tumačenje: da je bratučed od dviju bratje dica. Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika I, JAZU, Zagreb 1880—1882. 609.
- 12) Izvjesni Ozrić Radosaljić se spominje kao trgovac 1427. godine i poticao je iz Goražda. Deb. Not. XIV, fol. 97, 20. II 1427.
- 13) Cons. Rog. XVI, fol. 229, 27. II 1461. M. Dinić, *Dubrovački tributi (Mogoriš, Svetodmitarski i Konavoski dohodak, Provižium braće Vlatkovića)* Glas SKA 168, Beograd 1935. 203—257, 250.
- 14) M. Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela*, 94. napom. 27. HAD: Lamenta de Foris XXXVIII, fol. 217', 7. IV 1467 (dalje: Lam. de for.)
- 15) Domina Stoissava nobillis Bosnensis relicta quondam Radic Copievich similiter nobillis Bosnensis. M. Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela*, 94. Lam. de for. XXXVII, fol. 217', 7. IV 1467.
- 16) Na žalost, vrlo je teško ustanoviti od kuda je Vlatko Popović nosio ovo prezime s obzirom na to da se zna pouzdano da je bio sin Radiča Ozrisaljića. C. Truhelka, *Tursko-slovijski spomenici Dubrovačke arhive*, Glasnik Zemaljskog muzeja XXIII, Sarajevo 1911. br. 41. 12. II 1475.
- 17) D. Kovačević, *Razvoj i organizacija carina u srednjovjekovnoj Bosni*, 240. Div. Canc. XLII, fol. 258, 1. IV 1424.

čovjeka u različitim arhivskim serijama Dubrovačkog arhiva vrlo često sretamo u njegovim trgovačkim i kreditorskim poslovima. Njegova trgovačka razmjena s Dubrovčanima dobrim dijelom je bila zasnovana na odnosima zaduženja koja je imao kod njihovih trgovaca. Registrovani dugovi pokazuju, uglavnom, novčanu vrijednost naplaćene robe, a vraćanje duga praćeno je isporukom druge robe kreditoru. U ovakvim poslovima susrećemo ga u zajednici s ortacima. Određeni broj Dubrovčana javlja se rjeđe ili češće u ovakvim poslovima s Radičem Ozrisaljićem. Kao dužnika u dubrovačkim knjigama zaduženja sretamo ga već 1426. godine. Zajedno sa Grubojem Doberkovićem, koji je poticao iz Prače, zadužio se Radič na sumu od trideset osam dukata kod Dubrovčanina Tome Bunića s rokom vraćanja do tri mjeseca.¹⁸⁾ Već pomenute godine (1426.) sretamo ga i kao zastupnika i jemca Braila Tezalovića za dug što ga je ovaj učinio kod Tome Bunića u iznosu od osamnaest dukata.¹⁹⁾ Spomenuti dug učinio je Brailo još 1424. godine,²⁰⁾ što znači da se već te godine i Radič javlja u trgovačko-novčanim poslovima.

Zanimljivo bi bilo ispitati barem u onoj mjeri u kojoj to istorijski izvori dozvoljavaju ko su bili kreditori i čime se bave njegovi poslovni partneri. Dubrovčanin Toma Bunić, koji trguje više puta s Radičem, pripada veoma uglednoj porodici Bunića. Njeni članovi u ovo vrijeme ističu se kupovinom bosanskog olova. Još jedan istaknuti Dubrovčanin pominje se kao kreditor. Bio je to Antonije Butković, također jedan od istaknutih dubrovačkih trgovaca koji trguje s dubrovačkim zaleđem, uključujući tu i Bosnu. Kod pomenutog Antonija zadužio se on na sumu od sedamdeset i dva perpera i sedam groša uz obavezu vraćanja s rokom od mjesec dana.²¹⁾ Kreditor mu je bio i Luka Sorkočević, kod koga se on u zajednici s Brailom Tezalovićem zadužio na sumu od 160 dukata. Napravljeni dug iz 1427. godine obavezali su se pomenuti dužnici vratiti u srebru.²²⁾ Ovaj podatak

18) Deb. Not. XIV, fol. 50, 29. VIII 1426. Nos Gruboe Dobercovich de Praca et Radic Osrisaglich gabelotus de Ledenize, confitemur quod super nos et super omnia bona nostra obligamus nos dare et solvere ser Thome de Bona ducatos auri triginata octo, usque ad tres menses proxime futuro. Et sit de preseti viagio.

19) Deb. Not. XIV, fol. 20, 13. V 1426. Ego Radic Osrisaglich meo proprio nomine confiteor quod super me et omnia mea bona, obligo me et, ut procurator, nomine Braili Tesselovich ad ipsum et eius bona obligandum et allia facienda ut de procura apparet in procuris cancelariis die XIII novembris 1424. a notario catastici viso et lecto dicto nomine confiteor quod super ipsum Brailum et omnia eius bona obligo illum dare et solvere ser Thome de Bona ducatos auri decem et novem cum dimidio, usque ad tres menis proxime futuro.

20) Vidi napomenu 19.

21) Deb. Not. XIV, fol. 106' 5. IV 1427 »...obligo me dere et solvere Antonio de Butcho yperperos septuaginta duos et grossos septem, usque ad unam mensem proxime futuro.

22) Deb. Not. XIV, fol. 85' 16. I 1427. Nos Brailus Texalovich et Radic Osrisaglich confiteor quod super nos et omnia nostra bona obligamus nos dare et solvere ser Luce de Sorgo, ducatos auri centum sexaginta, videlicet pro solutione ipsorum ducatorum CLV quibus nos dicunt et faciunt debitum dicti ser Luce eidem dare et solvere tantam quantitatem et sumi argenti plichi mercantesci ad responsionem yperperum decem et octo pro libra quantam capient dicti ducati centum sexaginta, et sic usque ad quinque menses proeime futuro. Et sit de presenti viagio.

nas upućuje na zaključak da je on trgovao i ovim skupocjenim metalom, osim olovom, jednim od najrasprostranjenijih artikala u trgovini Bosanaca i Dubrovčana.

Izvoz srebra iz Bosne u Dubrovnik dostiže maksimum u prvoj polovini 15. stoljeća. Izvori nam govore da je srebro postalo jedan od najvažnijih predmeta uvoza Dubrovčana iz Bosne. Postavlja se pitanje u kojoj su mjeri, i da li su uopće domaći trgovci učestvovali u trgovini ovim dragocjenim metalom. Ovaj podatak nas upućuje na zaključak da je bilo i Bosanaca, koji su njime trgovali kako to pokazuje navedeni primjer. Bilo je to, istina, u mnogo manjoj mjeri nego što je slučaj s Dubrovčanima.

Kad je riječ o vrsti bosanskog srebra kojim su trgovali Bosanci ili Dubrovčani, izvori ga najčešće pominju kao pliko.²³⁾ Ovo srebro je vađeno iz rudnika bazena srednje Bosne (Kreševo, Fojnica, Dusina, Deževica i Ostružnica). Bosansko srebro je plaćano nešto manje nego argentum de glama iz Novog Brda ili ono iz Srebrenice.²⁴⁾ Pliko srebro kojim su Radič Ozrisaljić i Brailo Tezalović trebali da izmire dug pomenutom Dubrovčaninu, Luki Sorkočeviću procijenjeno je na osamnaest perpera po libri. Ova razlika u cijeni srebra razumljiva je ako se ima u vidu da je argentum de glama iz Novog Brda imalo 24-karatnog zlata, pa je samim tim moralo biti skuplje.^{24a)}

Domaći ljudi kroz trgovinu stupaju u trgovačka društva, što pokazuje i slučaj Radiča Ozrisaljića. U zajednici s Bosancem Radinom Radomirićem on održava poslovne veze s još jednim članom dubrovačke porodice Sorkočevića, Vlahom Sorkočevićem. Kod njega su se pomenuti Bosanci zadužili na sumu od 54 i po dukata, s rokom vraćanja najdalje do tri mjeseca.²⁵⁾

23) Vidi prethodnu napomenu.

24) Podijeljena su mišljenja oko toga da li se plico odnosi na kvalitet ili formu srebra. Jedni smatraju da se plico odnosi na formu (Č. Mijatović, *Studije za istoriju srpske trgovine*, 246. E. Lilek smatra da je riječ plico sinonim riječi komad, ne prihvatajući mišljenje da je riječ o značenju određene forme srebra, E. Lilek, *Riznica porodice »Hranića«*, Glasnik Zemaljskog muzeja br. II, Sarajevo 1889, 9. Ima i suprotnih mišljenja. Tako, na primjer, D. Daničić u Rječniku iz književnih starina srpskih iznosi mišljenje da je riječ o kvalitetu srebra kad je u pitanju riječ plico. Đ. Daničić, *Rječnik iz književnih starina srpskih II*, Beograd 1863, 314. On izjednačava plico s glamskim srebrom koje je po kvaliteti nešto bolje, jer sadrži u sebi zlata. M. Rešetar, *Dubrovačka numizmatika I*, Sremski Karlovci 1924, 226. Nije onda čudo da se srebro različito plaćalo. Na primjer srebro iz srpskih rudnika se plaćalo 21 perper za libru, srebro iz Srebrenice 18. perpera i 10 groša, a srebro iz Bosne 18 perpera i 6 groša. D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela knj. 18, odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, Sarajevo 1961, 168.

24a) Glamsko srebro iz novobrdskog rudnika je imalo 1/6 (16,67%) zlata I. Voje Argentum de glama I. Č. XVI-XVII (1970), 20.

25) Deb. Not. XIV, fol. 86, 18. I 1427. Cum Radin Radomirich et Radic Osrisaglich, se et bona sua obligaverint, dare et solvere ser Blasio de Sorgo ducatos auri quinquaginta quator cum dimidio unius ducati usque ad tres menses proxime futurum, et sit de presenti viagio.

Pomenuti dug su napravili 1424. godine,²⁶⁾ a izmirili su ga tek 1427. godine, što se može vidjeti iz poništene priznanice. I ova, kao i malo prije pomenute dubrovačke porodice, igrala je vidnu ulogu u političkom i ekonomskom životu Dubrovačke Republike. U četrnaestom i petnaestom stoljeću predstavljala je jedan od najrazgranatijih rodova dubrovačke vlastele. Poslovne veze članova ovog roda s Bosancima bile su starog porijekla. Iz Bosne su izvozili velike količine olova i druge rude, a prodavali su u Bosni najčešće sol i ulje.

Svoje poslovne veze održavao je Radič Ozrisaljić i s drugim Dubrovčanima. Tako se u zajednici s Brajkom Rađomirićem zadužio kod Dubrovčanina Dobrića Nalješkovića na sumu od osamdeset sedam i pol dukata, s rokom vraćanja od tri mjeseca.²⁷⁾ Održavajući poslovne veze s Dubrovčanima, bio je ponekad i u nezavidnim situacijama. Tako je jednom, zbog neizmirenja Ivanu Teodora Trodanelića, dospio u zatvor. Prilikom boravka u Dubrovniku bio je optužen od pomenutog Dubrovčanina i zatvoren. Za njegovo oslobađanje morao je intervenirati Brailo Tezalović. Argumente za to, Brailo je tražio u njegovoj poslaničkoj službi koju je obavljao za vojvodu Radosava Pavlovića, jer kao takav nije smio biti zatvoren. Ovakve navode Dubrovčani su odbili uz obrazloženje da je njegov poslanički mandat već bio istekao. Spor je na kraju riješen tako što su se njih dvojica obavezali da će izmiriti cjelokupno dugovanje prema Ivanu Teodora Prodanelića.²⁸⁾

Radič nije ostao dugo samo sitni trgovac. U toku 1427. godine susrećemo ga u zajednici s dvojicom njegovih rođaka, poznatih bosanskih trgovaca: Brailom Tezalovićem i Brajkom Hvaovićem, u krupnijim trgovačkim poslovima. Pomenuta trojica Bosanaca isporučila su velike količine olova Dubrovčaninu Tomi Buniću. Vrijednost isporuke procijenjena je na 2965

26) Isto, ... pro ut de dicta obligatione continetur publico inscripto publicato ex catastico manu Mellini de Cremona jurati notariis comunis Ragusius in 1424. indicti secunda die sexto septembri. Ibiq. Brailus Texalovich testificatus de scripta obligationem constituens se principalem debitorem cum scriptis Radin et Radic et ad melius tenentem promisit super se et bona sua, dare et solvere heredibus et sucesoribus dicti ser Blasii de Sorgo usque ad quinque menses proxime futurum nisi antea ipsum scriptum debitum solutum fuerit per nictos Radin et Radic vel alterium eorum, ducatos auri quinquaginta quator cum dimidio debiti obligationis de qua supra fit mentio. Et sit de presenti viagio.

27) Deb. Not. XIV, fol. 86—87' 18. I 1427. (na margini: Pro heredibus Dobrichi de Nale qua Radic Osrisaglich)Cum Braichus Radmirich se bona sua obligaverit, dare et solvere Dobricho Nalis ducatos auri octuaginta septem cum dimidio, usque ad tres menses proxime futurum. Prout de dicta obligatione continetur inscriptio publicato ex catastico manu ser Baptiste de Firmo jurati notarius comunis Ragusius in 1421. indicta XIII-a die secundo mensis augusti. Ibiq. Radic Osrisaglich se plegium et principalem debitorem constituens ad melius tenentem cum scripto Braicho principali debitore promisit super se et omina sua bona dare et solvere heredibus dicti Dobrichi creditoris ex sumam ducatum octuaginta septem auri cum dimidio debiti et obligatus scriptis ducatos auri quadraginta septem cum dimidio. Et usque ad festum Sancti Steffani proxime futuro. Et sit de presenti viagio.

28) Div. Canc. XLIV, fol. 99' 16. I 1427.

dukata i 18 groša.²⁹⁾ Ortaci su isporučeni olovom izmirili najprije dug pomenutom Dubrovčaninu u iznosu od 1508 dukata,³⁰⁾ a bilo je procijenjeno na 8 13 dukata za jedan milijar. Ukoliko olovo u Dubrovniku u roku od šest mjeseci bude skuplje, biće isplaćeno devet dukata za jedan milijar.³¹⁾

Ovaj artikal za dubrovačku trgovinu u prvoj polovini 15. stoljeća imao je veliki značaj. Zbog blizine rudnika olova nije bilo poteškoće oko nabavke ove rude. Iz ovog se vidi da je olovo, po svemu sudeći, imalo prvorazredan značaj u trgovini Radiča, kao, uostalom, i drugih bosanskih trgovaca njegovog vremena. Dubrovnik sa svoje strane je pokazivao veliki interes za ovaj metal, jer je on postao sve traženiji artikal i u prekomorskim gradovima. Uviđajući značaj olova u trgovačkom prometu, Dubrovačka Republika je na razne načine stimulirala uvoz ovog metala iz Bosne. Jedan od tih je i stavljanje većih količina soli na raspolaganje onim njenim trgovcima koji uvezu više olova.

Radič Ozrisaljić je dobro znao da iskoristi sve ove okolnosti i da tako svoje poslove usmjeri sigurnim putem uz velike i raznovrsne mogućnosti sticanja profita. Poslovnim vezama s Dubrovčanima sklapao je uporedo prisne odnose i s domaćim trgovcima. Stupao je u zajednička preduzeća sa ciljem da poduzme poslove većih razmjera i tako ostvari unosne zarade, a za slučaj neuspjeha lakše podnese gubitke.

U poslovima ekonomske prirode sretamo ga i kao jemca bosanskim trgovcima. Među ostalim, spominju se Brailo Tezalović³²⁾ i Brajko Hvaović³³⁾ kao dužnici kojima je on bio jemac.

Dubrovački kreditori nisu bili nimalo sentimentalni prema bosanskim dužnicima. To pokazuje i primjer Radiča, koji je, kako je već ranije pomenuto, zbog duga Ivanu Prodaneliću bio zatvoren u Dubrovniku. Jemci, koje su dubrovački kreditori zahtijevali pri kreditiranju bosanskih trgovaca, morali su biti ljudi koji su mogli svojim imenom i imovinom pružiti potrebnu garanciju kreditoru. U obzir su dolazili trgovci iz istog mjesta odakle je poticao i sam dužnik. Često su to njegovi poslovni saradnici, kakav je slučaj s Radičem.³⁴⁾ U pogledu tehnike poslovanja domaći trgovci su mnogo

29) Deb. Not. XIV, fol. 87, 19. I 1427. Nos Brailius Thesalovich et Radiz Osrisaglich confitemur quod super nos et super omnia bona nostra obligamus nos tanquam procurator et procuratione nomine Braichi Chvalovich de Praca ad ipsum et bona sua obligandi ut de procura pati in procuris cancelarii in 1426. die primo novembris dicto procuratio nomine confiteor quod super dictum Braichum Chvaovich et super omnia bona sua, obligo ipsum Braichum et bona sua dare et solvere ser Thome de Bona ducatos auri duos mille noningentos sexaginta quinque et quod decem et novem usque ad tres menses proxime futuro.

30) Isto... ducatos auri mille quingentos et octo et grossos viginti quinque id ser Thomas de Bona dedit eidi Braillo et aliis supradictis debitoribus ut supra pro plumbō quidem predicti debitores dare debent eidi ser Thome de primo plumbō quidem conducent Ragusius ad ducatos auri octo e uno tercio uni ducati ad mensuram Ragusius. Uporedi D. Kovačević, Trgovina u srednjevjekovnoj Bosni, 54.

31) Isto: quod quidquid dictum plumbum valbit Ragusius ad dactos contatos usque ad menses sex proxime futuro, ultra ducatos auri novem. pro quolibet miliaris quod illud plus ultra ducatos novem pro miliari sit et esse debeat dicti Brailli.

32) Vidi napomenu 15.

33) Vidi napomenu 29.

34) Vidi napomenu 15.

toga naučili od Dubrovčana zahvaljujući najviše ličnim kontaktima. U poslovnim vezama sa Dubrovčanima za pojedine trgovce od velikog značaja je bila i njihova pismenost. Jedan od rijetkih među bosanskim trgovcima, kao takav, bio je i Radič Ozrisaljić, koji je uz sve ovo bio i pisar vojvode Radosava Pavlovića.³⁵⁾

Na osnovu dosadašnjeg izlaganja može se formirati određena predstava o načinu i organizaciji poslova Radiča Ozrisaljića. U toku svoje dugogodišnje poslovne karijere on se, uglavnom, udružuje i najčešće posluje sa svojim rođacima, a također i s nekim istaknutim trgovcima iz Pravče (iz roda Radomirića). Kao što je već ranije spomenuto, na to ga je natjerala potreba, bilo da je riječ o ostvarenju koristi ili pretrpljenoj šteti u toku poslovne aktivnosti.

U poslovnim vezama s Dubrovčanima susrećemo Radiča ponovno u toku 1429. godine i ovoga puta u zajednici s Brailom Tezalovićem. Pominje se dug od sto i šezdeset dukata koji su oni morali izmiriti Dubrovčaninu Luki Sorkočeviću. Pomenuti dug su se obavezali da će izmiriti u srebru.³⁶⁾ Po svemu sudeći, ovo bi mogao biti onaj isti dug koji su napravili još 1427. godine, a koji oni nisu bili izmiriti u roku što im je bio dat. Ovoga puta dužnici su uzeli novu obavezu vraćanja pomenutog duga od 160 dukata u roku od pet mjeseci uz nešto izmijenjene uslove. Između ostalog, ti novi uslovi predviđali su i kaznu u slučaju neispunjenja uzete obaveze.³⁷⁾ Dubrovčaninu Luki Sorkočeviću su Radič i Brailo morali isporučiti plikog srebra u vrijednosti od 160 dukata i u toku 1431. godine (to je bio onaj isti dug još iz 1427. godine) po cijeni od 18 perpera po libri.³⁸⁾ Na osnovu poništenja priznanice, može se zaključiti da su pomenuti dug dužnici izmiriti traženim srebrom. Ovaj nas podatak upućuje na zaključak da trgovina vojvodinih podanika i Dubrovčana nije prestajala ni u vrijeme konavoskog rata (1430—1433. godine). U zajednici sa Brailom, Radič se obavezao vratiti cjelokupni dug Ivanu Prodaneliću koji je iznosio 208 perpera, i to najkasnije za pet mjeseci.³⁹⁾ Dužnici nisu ni ovoga puta postupili prema datom obećanju, jer

35) D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 134.

36) Div. Canc. XLV, fol. 276, 8. VIII 1429. Nos Brailus Texalovich et Radic Osrisaglich confitemur quod super nos et omnia bona nostra obligamus nos dare et solvere ser Luce de Sorgo ducatos auri centum sexaginta, videlicet pro solutione dictorum ducatorum centum sexaginta de quibus nos dicimus et facimus debitores dicti ser Luce. Eidem dare et solvere tantam quantitatem sumamque argenti plichi mercanteschi ad rationem yperperum decem et octo pro libra, quantam capient dicti ducati centum sexaginta. Et hoc usque ad quinque menses proxime futuros. Usporedi: D. Kovačević, *Trgovina*, 118.

37) Kazna je iznosila umjesto ranijih pet šest procenata za svaku godinu, sve do cjelokupnog izmirenja duga. Div. Conc. XLV, fol. 276, 8. VIII 1429 ... et si ultra dictum terminum ipsos tenuerimus sint ab inde in antea in pena de quinque in sex pro anno donec ispos cum integritatem solverimus, tenendo se dicto creditore ad nos ambos vel unum ex nobis, pro toto vel pro parte ipsius debiti prout solverit et sibi placuerit.

38) HAD: Diversa Notariae XVII, fol. 155, 22. XI 1431 (dalje: Div. Not.)

39) Deb. Not. XIV, fol. 363' 5. XII 1429. Brailus Texalovich et Radic Osrisaglich confessi fuerunt quod super... dare et solvere ser Johanne Teodori Prodanello pro resto omnium debitorum et rationum... usque in presentem diem yperperos ducentos et novem grossos de Ragusio usque ad quinque mensem proxime futuros.

se taj dug pominje i nešto kasnije, tačnije 1433. godine. Tek tada su izmislili dug, što se opet vidi iz poništene priznanice.⁴⁰⁾ Nakon 1433. godine, Radiča više ne susrećemo u njegovim privatnim poslovima, barem ne u knjigama Dubrovačkog arhiva, što ne mora da znači da se on takvim poslovima više nije bavio. U ekonomskim poslovima ga nalazimo i u toku 1439. godine, ali ovoga puta bilo je to njegovo posredovanje za vojvodu Radosava Pavlovića, za koga je završavao poslove u Dubrovniku koje je ovaj imao sa Bunićima.⁴¹⁾

Nesumnjivo je da se Radič bavio i uvozom dubrovačke robe u Bosnu. Međutim, zbog oskudice podataka nije moguće u cjelini obuhvatiti sve grane trgovačke aktivnosti ovog domaćeg trgovca. Vrlo je teško utvrditi tačno šta je to Radič najviše uvezio iz Dubrovnika. Nesumnjivo da je to na prvom mjestu morala biti sol, artikal koji je Bosancima bio veoma potreban. Pored soli, uvozni artikal mogla je biti i tkanina čiji je izbor na bosanskim trgovima bio veliki i raznovrstan kad su u pitanju boje, vrsta i kvalitet.

Učestala zaduživanja Radiča u Dubrovniku tokom jedne godine, a još više zaduženja koja se mogu pratiti kroz čitav niz godina, najrječitije govore da je riječ o trgovcu koji je dobro razgranao svoje poslove. Na osnovu ukupnog zbira vrijednosti registrovanih zaduženja, kao i na osnovu podataka iz drugih izvora, može se zaključiti da je riječ o trgovcu koji se može svrstati u srednje imućne bosanske trgovce. Sveukupna njegova zaduženja zajedno s ortacima penju se do cifre od 500 dukata i 280 perpera.⁴²⁾ Ako se ovome dodaju i njegovi zajednički poslovi s Brajkom Hvaovićem i Brajkom Tezalovićem, kojima je bio jamac, onda se ta suma znatno povećava i dostiže cifru od oko 3500 dukata.⁴³⁾

Cjelokupan uvid u njegove poslovne odnose s Dubrovčanima s pravom nameće zaključak da je obim njegovih poslova bio velik, a i kapital kojim je raspolagao morao je biti znatnih razmjera. Njegovi dugovi, zavedeni u arhivskim knjigama Dubrovačkog arhiva (Debita), pokazuju da je riječ o znatnim iznosima u toj njegovoj poslovnoj aktivnosti. Učestala zaduženja u toku jedne godine (1427), a, i kontinuitet u toku cijelog niza godina, rječito govore o intenzivnosti njegovih veoma bogatih poslovnih veza s Dubrovčanima. U svakom slučaju one su bile kudikamo većih razmjera od iznosa do kojeg se moglo doći na osnovu svih njegovih zaduženja i podataka kroz poslovne knjige koje govore o njegovoj trgovačkoj aktivnosti. Na žalost, ne postoji njegov testament koji bi možda pružio određeniju sliku o njegovoj aktivnosti. Mogao bi se na taj način vidjeti i kapital kojim je raspolagao i koji je stekao putem trgovačkih poslova.

Razgranati poslovi Radiču Ozrisaljiću su vremenom stvorili ugled vještog i okretnog trgovca. Ostao je ipak, osrednji trgovac, bio je, prije svega, izvoznik bosanskog olova i u manjoj mjeri izvoznik srebra. Na taj način postao je važan faktor u privrednom životu Bosne prve polovine petnaestog stoljeća u kojem je živio i djelovao.

40) HAD: Citaciones de Foris I, fol. 19, 25. V 1433.

41) Div. Canc. LIII, fol. 232' 8. X 1439. Usporedi: D. Kovačević, *Trgovina u srednjevjekovnoj Bosni*, 55.

42) Deb. Not. XIV, fol. 86, 87, 85', 106', 383', Div. Canc. XLIV, fol. 236, fol. 99'.

43) Deb. Not. XIV, fol. 20, fol. 87.

Uporedo s poslovnom aktivnošću, razvijala se i diplomatska aktivnost Radića Ozrisaljića. Nepune četiri decenije bio je u službi porodice Pavlovića (Radosava i njegovih sinova Ivaniša, Petra i Nikole), obavljajući raznovrsne političke i ekonomske poslove za njih. U toj njegovoj dugogodišnjoj službi na dvoru Pavlovića sretamo ga u različitim misijama najprije kod vojvode Radosava, a onda i njegovih sinova: Ivaniša, Petra i Nikole Pavlovića. Svoju aktivnost u službi vojvode Radosava Pavlovića započeo je Radić, početkom 1424. godine, kada je pomenut kao: gabelotus Ledenice voivode Radosavi Paulovich.⁴⁴⁾

Od interesa je da se razmotri kakva je bila nadležnost ovog službenika i koji poslovi su ulazili u domen njegove službe. Carinici krupnih bosanskih feudalaca javljaju se uporedo s pravom feudalaca na ubiranje carine. Vodili su računa o sveukupnim poslovima na carini, kao i ekonomskim poslovima koje su obavljali u korist vlasnika carine. Svi trgovački poslovi na carini išli su njegovim posredovanjem. On je, čak, rješavao i neke sporove među trgovcima.⁴⁵⁾ Iz sadržaja tekstova arhivske građe može se vidjeti da je carinik obavljao poslove kao službenik svog gospodara. Obično se u dokumentima za njih kaže da su u službi dotičnog gospodara. Takav je bio slučaj i s Radićem Ozrisaljićem, koji je tu službu obavljao za vojvodu Radosava Pavlovića i kao takav se pominje više puta.⁴⁶⁾

Položaj carinika kao službenika bio je na gornjoj polovini ljestvice u hijerarhiji službenika bilo kod kralja ili oblasnih gospodara u srednjovjekovnoj bosanskoj državi. Često su to bili i domaći ljudi. Na to ukazuju i sama imena tih lica, među kojima je i Radić Ozrisaljić za koga se sa sigurnošću zna da je bio porijeklom iz Bosne.⁴⁷⁾

Kao carinik Radić je bio upućen u Drijeva 1430. godine da od upravnika carine (a taj je bio Dubrovčanin), naplati zakupninu za dio vojvode Radosava Pavlovića. Za cjelokupnu sumu novca, koliko je Radosav trebao da dobije, trebao je on kupiti soli u Drijevu.⁴⁸⁾ U istoj službi javlja se i ne-

44) D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 240. Div. Canc. XLII, fol. 258, 1. IV 1424.

45) M. K. Ivanović, *Prilozi za istoriju carina u srednjovjekovnim srpskim državama*, Spomenik SKA 97, Beograd 1948, 29.

46) Div. Canc. XLII, fol. 258, XLIII, fol. 232', Cons. Rog. V, fol. 77'. Usporedi: D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 55, *Isti, Razvoj i organizacija carina*, 240.

47) Radoe Osrisaglich de Rogatica gabelotus et nuntius voivode Radossavi Pavlovich... Div. Canc. XLIII, fol. 232', 8. X 1430. Usporedi: D. Kovačević, *Razvoj i organizacija carina*, 241.

48) Cons. Rog. IV, fol. 140, 30. III 1430... quod scribere debeant respondendo literis gubernatoribus gabelle Narenti quod dare debeant Radic Osrisaglich officiali voivode Radossavi de sale quantum placuerit dicto Minori consilio accipiendo econverso pro comuni nostro de sale tantum pro rationem et rata nostra. Nekoliko dana kasnije usvojeno je u Vijeću umoljenih sa velikom većinom glasova da se sol dadne Radiću. Cons. Rog. IV, fol. 142' 8. IV 1430. ...respondendi gubernatoribus gabele Narenti pro sale que requirit Radic Osrisaglich scriptum quod arengatum est in presenti consilio.

što kasnije.⁴⁹⁾ Dubrovčani su s vojvodom Radosavom sačinili sporazum da oni snabdijevaju i nadgledaju trgovinu soli u Drijevu i da, po odbijanju uloženog kapitala, predaju ovome četvrtinu, na koliko je imao pravo vojvoda Radosav Pavlović u Drijevu.⁵⁰⁾ Kako je vojvoda Radosav imao pravo na četvrtinu pomenute carine, držao je on tamo svoga službenika. Izvjesno vrijeme u toj službi bio je Radič Ozrisaljić,⁵¹⁾ za koga se kaže da živi u Drijevimima.⁵²⁾

U dugotrajnim pregovorima oko Konavala koji su vođeni s Radosavom Pavlovićem učestvuju i Radič s još nekoliko najistaknutijih feudalaca na vojvodinom dvoru (Brailo Tezalović, Vukas Pribilović, Radosav Obradović, Vlatko Tumurlić i drugi). Njega u pregovorima susrećemo nešto kasnije, u vrijeme kada oni dobijaju svoju završnu formu. Dubrovčani mu se obraćaju 1424. godine s molbom da posreduje u ovim pregovorima i tako pomogne ubrzavanju njihova toka.⁵³⁾

Tokom zime 1424. i 1425. godine bili su učestali napadaji odmetnika na dubrovačke karavane. I sam vojvoda je uviđao pretjeranost u ovakvim postupcima, pokušavajući da stane na kraj takvoj pojavi, a istovremeno se žurio da se izvini Dubrovčanima zbog svega toga. U februaru 1425. godine uputio je svoje poslanike u Dubrovnik da pomaknu pregovore s mrtve tačke. Nema nikakvih podataka o učešću Radiča u ovom poslanstvu, ali se sa sigurnošću može reći da je u toku ove godine bio na usluzi ne samo vojvodi Radosavu nego i samim Dubrovčanima. Sredinom novembra 1425. godine Dubrovčani mu se obraćaju pismom tražeći od njega i Braila Tezalovića da im pomognu u pregovorima oko Konavala. To su činili posredstvom svojih ljudi Mateja Gradića i Tome Bunića s kojima je Radič bio u poslovnim vezama.

Pokretanju pregovora oko Konavala doprinijeli su, nema sumnje, mnogo i politički događaji ovoga vremena. Turski upad u Bosnu, koji je uslijedio 1424. godine, umnogome je zastrašio i samog vojvodu Radosava, kao i neke njegove ljude (Radoja Ljubišića). Zbog svega ovoga odnosi sa Dubrovačkom Republikom vidno se popravljaju. Pod kraj 1425. godine uputio je vojvoda Radosav svoga čovjeka Radoja Ljubišića u Konavle da povede istragu o sukobima na granici. Nekako u isto vrijeme upućuju Dubrovčani svoje poslanike: Mateja Gradića i Tomu Bunića da vojvodu Radosavu ponude ranije uslove oko kupovine njegova dijela Konavala. Pomenuti dubrovački poslanici se najprije za pomoć obraćaju Brailu Tezaloviću i Radiču

49) Cons. Rog. V, fol. 77' 8. IV 1432. ...respondendi literis gubernatoribus gabelle Narenti quod si Radic Osrisaglich gabellotus voivode Radossavi levare vellet partem salis tangentem ipsum Radossavum solummodo ei dare debeant tantum de sale quantum de denariis id quo eum tangit per diem et horam. Sličan posao obavio je on i 1435. Cons. Rog. VI, fol. 50' 3. V 1435.

50) M. Dinić, *Trg Drijeva i okolina u srednjem veku*, Godišnjica Nikole Čupića XLVII, Beograd 1938. 109—148, 133.

51) Radič je u Drijevu bio u periodu od 1430. do 1433. godine, jer se tih godina spominje kao vojvodin službenik na drijevskoj carini. Cons. Rog. IV, fol. 77' Cit. de For. I, fol. 19. Trg Drijeva je bio podijeljen na tri dijela. Jednu polovinu je držao vojvoda Sandalj, a drugu su držali Pavlovići i Radivojevići.

52) Cit. de For. I, fol. 19, 25. V 1433.

53) Cons. Rog. III, fol. 215, 8. VI 1424.

Ozrisaljiću.⁵⁴⁾ U decembru 1425. godine prepisuje Radič Ozrisaljić povelje koje su Dubrovčani izmijenili s vojvodom Sandaljom Hranićem prilikom kupovine njegova dijela Konavala.⁵⁵⁾ Vojvoda Radosav Pavlović je time želio imati predstavu o pravom stanju stvari, plašeći se da ga Dubrovčani ne bi izigrali i stavili u inferiorniji položaj u odnosu na vojvodu Sandalja.

Očigledno je da je i Radič Ozrisaljić bio uključen u užu krug vojvodinih savjetnika i da je neposredno učestvovao u pregovorima i tehničkom pripremanju ugovora. Ne može se sa sigurnošću reći da je on kao nosilac dvorske titule, po svojoj funkciji, ulazio u vojvodin savjet, ali se to može pretpostaviti. Na vojvodinom dvoru uživao je dobar glas kao iskusan i razborit čovjek. Imao je naročito ugleda među ostalom vojvodinom vlastelom, a uz to se isticao i pismenošću zbog čega je i bio uključen u prepisivanja povelja.

U toku 1426. godine pregovori oko Radosavova dijela Konavala prenose se s vojvodina dvora na dubrovačko tle. Pod kraj decembra pregovori su već bili okončani.⁵⁶⁾ Dubrovčani su nagradili i posrednike u ovim pregovorima, među kojima je bio i Radič. Nakon izvjesnih razmatranja u Vijeću umoljenih, odlučeno je da se on nagradi sa 150 perpera.⁵⁷⁾ Njegov rođak Brailo, koji je isposlovao komad zemlje za sebe i Vukosava Pribilovića,⁵⁸⁾ pokušao je da to učini i za Radiča, nastojeći da privoli dubrovačku vladu da mu uveća barem novčanu nagradu. Na žalost, u ovim svojim nastojanjima nije imao uspjeha, vidi se to iz jedne odluke Vijeća umoljenih prema kojoj je odlučeno da se ostane pri ranijem stavu i odluci o visini nagrade za Radiča Ozrisaljića.⁵⁹⁾

Iz do sada izloženog se vidi da je Radič, kao sposoban čovjek, uz to i povjerljiv, uzimao učešća u različitim poslovima posredovanja između vojvode Radosava Pavlovića i Dubrovačke Republike. Kako je među Dubrovčanima uživao veliki ugled, njime se koristio vojvoda Radosav u posredovanju kod Dubrovčana i u vrijeme kad su njegovi odnosi sa Dubrovačkom Republikom bili veoma loši. Ovo se u prvom redu odnosi na vrijeme konavaoskog rata (1430—1433). Tako ga na primjer, 1430. godine upućuje Radosav Pavlović u Drijeva da naplati carinu za njegov dio, što ga je prodao Dubrovčanima. Za primljeni novac trebao je kupiti sol za svoga gospodara.⁶⁰⁾ Nekoliko godina kasnije javlja se u sličnoj misiji, opet naplaćujući carinu za vojvodu Radosava za njegov dio u spomenutom trgu. I ovoga puta, prema instrukcijama vojvode Radosava, za podignuti novac trebao je ku-

54) Cons. Rog. III, fol. 269' 12. XI 1425. Pro literis et commissionem dandas et scribendas Braillo et Radic pro fatis Canalis. ... comittendi literis scribendis Braillo super facto Canalis per ser Mateum de Gradj et ser Thomam de Bona et commissionem dandam Radicio super inde.

55) V. Corović, *Kako je vojvoda Radosav prodao Dubrovčanima Konavle*, 102.

56) Za prodati dio Konavala dobio je vojvoda Radosav Pavlović u gotovu 10 000 dukata, stalni godišnji dohodak u iznosu od 600 perpera, kuću bivšeg protovestijara Žoreta Bogšića. V. Corović, *Kako je vojvoda Radosav prodao Dubrovčanima Konavlje*, 105.

57) Cons. Rog. IV, fol. 5, 11. I 1427. P. Živković, *Diplomatska aktivnost Braila Tezalovića*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu X/2, (1974) 31—53, 46. V. Corović, *Kako je vojvoda Radosav prodao Dubrovčanima Konavlje*, 106.

58) HAD: Acta Consilii Maioris III, fol. 153, 25. II 1427.

59) Cons. Rog. IV, f. 6' 12. I 1427. ... de stando prout stannius

60) Vidi napomenu 48. Cons. Rog. IV fol. 140, 30. III 1430.

piti sol u Drijevu.⁶¹⁾ Kroz cijelo vrijeme trajanja konavoskog rata zadržao se Radič Ozrisaljč u Drijevu kao carinik vojvode Radosava Pavlovića, jer ga i 1433. godine susrećemo tamo.⁶²⁾ Od tada se kroz duži vremenski period Radič ne pojavljuje u arhivskim knjigama Dubrovačkog arhiva. Ponovo se pominje tek 1439. godine, kada je kao poslanik vojvode Radosava Pavlovića bio upućen u Dubrovnik, gdje je trebao da naplati dugove od braće Bunića za svoga gospodara. Od pomenutih Dubrovčana je trebao naplatiti prihode od njegove zemlje u Konavlima, u Donjoj Gori, što mu je darovala Dubrovačka Republika prilikom druge diobe Konavala 1427. godine, kada je od Radosava bio otkupljen njegov dio.⁶³⁾ Ovo je bila njegova posljednja misija obavljena za vojvodu Radosava s obzirom na to da je ovaj ubrzo poslije toga i umro (1441. godine).

Promjena koja je uslijedila na dvoru porodice Pavlovića, nakon smrti vojvode Radosava, nije bitnije uticala na njegov položaj. Njegova aktivnost u vrijeme vojvode Ivaniša Pavlovića i njegove braće Petra i Nikole postaje mnogo učestalija i uz to sve značajnija. I položaj mu se vidno promijenio u pozitivnom smislu. On je, čini se, umio vrlo dobro da iskoristi nemirno vrijeme koje nastaje poslije smrti vojvode Radosava.

Bosna je u to doba proživljavala trenutke građanskog rata. Ni nakon smrti vojvode Radosava, (ovaj je bio u sukobu sa Stefanom Vukčićem) nije odmah došlo do izmirenja Stefana i njegove sestre Teodore i njenih sinova. Tek sredinom maja 1442. godine bio je sklopljen mir između zavađenih strana.⁶⁴⁾ Pri uzajamnom potvrđivanju povelja između Dubrovčana i Pavlovića, savjetuju Dubrovčani vojvodu Ivaniša da traži od Stefana Vukčića povelju o nekadašnjem Radosavljevom poklonu koji je ovaj uzeo kad je prvi put osvojio Trebinje.⁶⁵⁾ Ovakva situacija upućuje na zaključak da se Ivaniš nije upleo u rat između kralja Tvrtka II Tvrtkovića i Stefana Vukčića-Kosače početkom 1443. godine. Mir između kuće Pavlovića i Stefana nije dugo potrajao. Kada je novembra 1443. godine umro kralj Tvrtko II Tvrtković i kad je na njegovo mjesto došao novi kralj Tomaš, izbio je novi sukob kralja sa Stefanom Vukčićem. Ovoga puta vojvoda Ivaniš se našao na strani kralja. Saveznici su prodrli u Drijeva i zauzeli ga. Tako se trg Drijeva nakon tri decenije ponovno našao u kraljevim rukama. U ovo nemirno vrijeme ne znamo za Radičevu sudbinu^{65a)} Tek sredinom pete decenije javlja se ponovno u službi vojvode I. Pavlovića. Odlazi u Dubrovnik s Mitošem Curićem da za vojvodu Ivaniša i braću Petra i Nikolu traži konavaoski dohodak za proteklih šest godina.⁶⁶⁾ Pomenuti poklisari su podigli 3600 perpera i iste

61) Vidi napomenu 49.

62) Cit. de For. I, fol. 19, 25. V 1433.

63) Div. Canc. LIII, fol. 236' 8. X 1439. D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 55. D. Kovačević spominje da je on tom prilikom naplatio dug za olovo koje su Bunići kupili od vojvode Radosava Pavlovića.

64) S. Corković, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*, SANU, posebna izdanja knj. 376, odeljenje društvenih nauka, Beograd 1964. 56.

65) S. Čirković, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*, 57.

65a) Jedini put on se spominje pod kraj januara 1444. godine, kada je bio upućen u Dubrovnik kao poslanik vojvode Ivaniša Pavlovića, ali se na žalost ne zna u kakvoj misiji on odlazi tom prilikom u Dubrovnik. Cons. Rog. IX, fol. 12, 28. I 1444.

66) Deb. Not. XXIX, fol. 113, 12. VII 1445. Usporedi: M. Dinić, *Dubrovački tributi*, 249.

stavili u Komunu na čuvanje uz dobit od 5%.⁶⁷⁾ Ovoga puta uz njegovo ime upisana je titula kneza, a to nas upućuje na zaključak da je imao neku višu dvorsku službu u kojoj ga i susrećemo nešto kasnije.

Teško je ustanoviti kakva je uloga Radića Ozrisaljića bila u vrijeme sukoba do kojih je došlo 1445. godine između njegovih gospodara i Stefana Vukčića-Kosače. U sukobu kralja i vojvode Stefana vojvoda Ivaniš Pavlović je stao na stranu kralja. U vrijeme smirivanja prilika u Bosni 1446. godine Radićeva aktivnost na dvoru vojvode Ivaniša i njegove braće (Petra i Nikole) je ponovno oživjela. U toku 1447. godine dolazi zajedno s dijakom Mitošem Curićem u Dubrovnik da tamo podigne konavoski dohodak koji su Pavlovići podizali za prodati dio Konavala. Tom prilikom su im Dubrovčani isplatili za braću Pavloviće pomenuti dohodak za protekle tri godine. Ukupna suma primljenog novca je iznosila 1800 perpera.⁶⁸⁾

I naredne godine (1448) susrećemo Radića Ozrisaljića u sličnoj misiji za svoje gospodare (Ivaniša, Petra i Nikolu Pavlovića). Ovoga puta odlazi zajedno s Vučićem Muržićem u Dubrovnik s namjerom da naplati kamate na uloženi novac koji su braća Pavlovići imali u Komuni. Isplaćene kamate trebalo je da stave u Komunu na čuvanje uz dobit od 5%. Tom prilikom Radić i Vučić dobili su darove od strane Dubrovačke vlade. Darovi su se sastojali od sukna, a vrijednost im je iznosila četrdeset perpera.⁶⁹⁾

Njegovim i Vučićevim posredstvom vojvoda Ivaniš Pavlović, pokušao je da u Dubrovniku naplati sumu od 600 perpera i sljedeće 1449. godine. Po svemu sudeći, to je bio pokušaj naplate konavoskog dohotka za pomenutu godinu. Dubrovačka vlada im nije udovoljila zahtjevima vjerovatno zbog toga što je praksa bila da se pomenuti dohodak isplaćuje u jesen, a oni su se sa zahtjevom pojavili krajem maja. Uz izvinjenja Dubrovčani su odbili da

67) Lj. Stojanović, *Povelje i pisma* I/2, 145—146.

68) Radić Ozrisaljić i Mitoš Curić podigli su u toku 1447. godine konavoski dohodak za tri godine: 1445. 1446. i 1447. Div. Not. XXXII, fol. 83' 17. XII 1447. Usporedi: M. Dinić, *Dubrovački tributi*, 249.

69) Cons. Rog. XI, fol. 12', 17. X 1448... dandi ambaxiatori voyvode Ivanis Pavlovich et fratrum eius, videlicet Petar et Nicole, de denariis capitalis quos ipsi fratres habuit in Comuni nostro tantum quantum ipsis ambaxiatores ponerent, dantibus ispis ambaxiatoribus expeditorias in opportunam forma. Pro eodem: Prima pars est de donando sriktis ambaxiatores Radoe Osrisaglich et Vochich Mursich ambaxiatores suprascriptorum fratrorum Pavlovich. Pro eodem: ... de donando quilibet ipsorum ambaxiatorum in panno yperperorum quadringentorum. Ovom prilikom Radić Ozrisaljić je zajedno sa Vučićem Muržićem podigao sumu od 1638 perpera i četiri groša. Div. Not. XXXIII, fol. 44, 21. X 1448, Nobiles viri Radoe Osdrisalich et Vuchich Mursich ambaxiatores voyvode Ivanis et eius fratrum, videlicet Petar et Nicole comitum Radossavi Pavlovich ut constat per literas eorundem existentem penes Nicolam de Stella cancellarium Comunis Ragisii in ydiomate sclavo sponte et excerta scientia, confessus et manifestus fuit habuisse et recepisse a domino Rectore ser Nicole Johanis de Caboga et eius Minori consilio, dante et numerante nomine et vice Comunis Ragusiis et vigore liberatis habite a Consilio rogatorum scripto die XVII presentis mensis pro solutione capitalis yperperorum mille quadringentorum quos habuerunt predictis fratres voyvode in nostrum Comune. Et pro prode ipius capitalis pro toto tempore quo dicti denari dicti capitali steterunt in Comune yperperum quinquaginta octo grossos quator. Item yperperum centum octuaginta in alia manu pro solutione prodis aliorum yperperorum trecentorum sexaginta quos habuerunt in Comune ad quinque pro centenario soluti usque XXIII junii

isplate spomenutu sumu novaca.⁷⁰⁾ Radič je ovoga puta pomenut kao carinik kako je to, uostalom, stajalo u dokumentu i za Vučića Muržića. Teško je ustanoviti o kakvoj carini je riječ. Nije isključeno da su oni bili carinici u jednoj od carina koje su držali braća Pavlovići na svojim posjedima. Uostalom, njega smo kao takvog susretali i ranije kod vojvode Radosava u Drijevimima. Sasvim je sigurno da ovoga puta nije riječ o carini na tom trgu s obzirom na to da se taj trg nije više nalazio u rukama Pavlovića. Pomenuta misija, učinjena za vojvodu Ivaniša, bila je posljednja koju je on učinio za pomenutog vojvodu. Jedno izvjesno vrijeme njemu se ponovno gubi svaki trag u izvorima, što ne mora da znači da je time prestala njegova aktivnost. To je vrijeme promjena na dvoru porodice Pavlovića jer 1450. godine umire Ivaniš, a nasljeđuju ga vojvoda Petar i knez Nikola Pavlović.

Smjena na dvoru Pavlovića predstavljala je produžetak neprijateljstava s hercegom Stefanom Vukčićem — Kosačom, ali samo na kratko vrijeme, jer je ubrzo vojvoda Stefan uspio da umiri svoje sestriće i da Pavloviće, nekadašnje svoje velike protivnike i suparnike, dovede u gotovo vazalni položaj. Kako je herceg Stefan Vukčić u toku 1451. godine bio u sukobu s Dubrovačkom Republikom, pružali su mu Pavlovići pomoć u tom ratu. Samim tim morali su se zamjeriti Dubrovčanima, tako da se to odražavalo i na isplaćivanje redovnog konavoskog dohotka. Zbog njihovih indirektnih neprijateljstava s Dubrovčanima, uskratili su im oni isplaćivanje pomenutog dohotka koji je samo nekoliko godina ranije podizao Radič Ozrisaljić u ime svojih gospodara. Ovakvi politički odnosi Dubrovačke Republike i kuće Pavlovića morali su uticati i na njegovu aktivnost. U svakom slučaju ona je ovakvim odnosima morala biti sputavana.

Nakon okončavanja konavoskog rata i sklapanja mira između hercega Stefana Vukčića i Dubrovčana, tim mirom bili su obuhvaćeni i sami Pavlovići. Odmah nakon toga uslijedilo je novo potvrđivanje povelja i privilegija od strane vojvode Petra i kneza Nikole Dubrovčanima. To je još jednom otvorilo vrata posredničkoj aktivnosti Radiča Ozrisaljića, koji se ponovno nakon izvjesnog vremena javlja u posredničkoj misiji za braću Pavloviće. Zajedno s Radosavom Bradijevićem i dijakom Mitošem Curićem upućen je u Dubrovnik da u ime vojvode Petra i kneza Nikole Pavlovića

1448. Qui denari summant in totum yperperum 1638 grossos 4. Qua perperi dicti ambassiatores nomine et vice prifatorum voyvode et comitum fratrum et pro solutionetipsorul yperperorum 1638 grossos 4 fecerunt et faciunt dictis domino Recroris et Consilio stipulanti et recipienti nomine et vice Communis Ragusiis sinem remissionem quietacionem absolutionem securitatem ac pactum perpetuum de ulterius non petendo.

Ovom prilikom podigao je Radič Ozrisaljić zajedno sa spomenutim Vučićem Muržićem i novac za najamninu kuće i zakup zemlje u Konavljju. Isto, fol. 44, 21. X 1448. Suprascripti Radoe Osrisalich et Vuchich Mursich ambassiatores suprascriptorum voyvode Ivanis et fratrum supra nominatorum, confessios et manifesti fuerunt habuisse et recepisse integram soluti tocius afflicti eorum domus in qua habitat ser Petrus de Proculo et partum terarum quas id ser Petrus tenet ab eis ad afflictum ab ipso ser Petro de Proculo, videlicet anni proxime preteritum finiti die sancti Michaelis de mensis septembris nuper decursi.

70) Cons. Rog. XI, fol 77', 29. V 1449. ...de excusando nos a petitione quam faciunt Radoe Osrisalich et Vuch, gabelotis nomine voyvode Ivanis Pavlovich pro yperperum 600.

potvrđi sve ranije privilegije koje su Dubrovčani uživali od njihovih predaka: kneza Pavla Radenovića, njihova djeda, vojvode Radosava, njihova oca i Ivaniša, njihova brata.⁷¹⁾ Tom prilikom spomenut je Radič kao dvorski knez.

Svuda po dvorovima vladara i krupnije vlastele bio je uveden upravnik dvora pod različitim imenima: dvorodržica, dvorski knez ili dvornik.⁷²⁾ U srednjovjekovnoj Bosni je on nosio naziv: praefectus aulae ili još comes palatinus. Dvorski (knez) bio je dvoranin koji je upravljao dvorom.⁷³⁾ Ovakve dvorske službe najčešće su povjeravane ljudima iz redova vlastele.⁷⁴⁾ Na osnovu svega ovoga dalo bi se zaključiti da je i Radič pripadao tom društvenom sloju. Iz povelja se može vidjeti da oni istupaju u ime dvora kao svjedoci i garanti čije svjedočenje obavezuje davaoca i sve njegove podanike na poštovanje poveljom datih prava. Dvorskom knezu kao najbližem vojvodinom saradniku, koji je bio dobro upućen u državne poslove, morala je pripadati važna uloga u savjetu kad je bila riječ o pregovorima međudržavnog karaktera.

Na povelji kojom vojvoda Petar i knez Nikola Pavlović potvrđuju privilegije Dubrovčanima pominje se Radoje Tezalović, čije ime je moglo biti napisano i u ovakvom obliku.⁷⁵⁾ Uz njegovo ime upisana je titula kneza. Njegov boravak u Dubrovniku iskoristili su braća Pavlovići (vojvoda Petar i knez Nikola) da preko njega ulože u dubrovačku komunu 2500 perpera, ostatak od ranije uloženi 3600, koliko je bio uložio njihov brat vojvoda Ivaniš Pavlović.⁷⁶⁾

Duže vrijeme Dubrovčani su uskraćivali Pavlovićima konavoski dohodak zbog njihovih veza s hercegom Stefanom Vukčićem u vrijeme rata Dubrovnika s njim. Tek nakon što je rat bio okončan, i nakon što su braća Pavlovići potvrdili Dubrovčanima ranije privilegije i povelje,⁷⁷⁾ mogli su oni ponovno nesmetano ubirati konavoski dohodak koji su im Dubrovčani isplaćivali. Pod kraj 1455. godine uputili su vojvoda Petar i knez Nikola Pavlović svoga poslanika Radića Ozrisaljića u Dubrovnik s namjerom da za njih tamo naplati pomenuti dohodak za jednu godinu, i to pomenutu (1455) koja se završavala. Podignuti novac, prema instrukciji svojih gospodara, trebao je on uložiti u dubrovačku Komunu na čuvanje uz dobit od 5% za godinu. Prilikom ovog njegovog odlaska u Dubrovnik obavio je još neke poslove za braću Pavloviće (vojvodu Petra i kneza Nikolu). Tamo je trebao po njihovo

71) Lj. Stojanović, *Povelje i pisma I/2*, 148—151.

72) S. Novaković, *Vizantijski činovi i titule u srpskim zemljama XI—XV veka*, Glas SKA 78, Beograd 1908. 178—280. Ć. Truhelka, *Državno i sudbeno usrtvo Bosne u doba prije Turaka*, Glasnik Zemaljskog muzeja XIII, Sarajevo 1901, 71—112.

73) Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, JAZU II, Zagreb 1884—1886, 949.

74) A. Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne (Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni)*, Sarajevo 1972, 109.

75) Teško se može održati mišljenje A. Babića, koji kaže da je to možda nepoznati Brailov sin ili jedan od spomenute dvojice Radonja ili Radoslav, čija su imena mogla da budu napisana i u obliku »Radoje«. A. Babić, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, 162.

76) Lj. Stojanović, *Povelje i pisma I/2*, 146—148.

77) Cons. Rog. XIV, fol. 189', 18. VIII 1455.

vom nalogu kupiti soli. Vijeće umoljenih mu je odobrilo tu kupovinu i to 412 modija, s tim da je isplati najkasnije do kraja decembra tekuće godine (1455).⁷⁸⁾ Radiča Ozrisaljića su Petar i Nikola uputili u Dubrovnik i dvije godine kasnije (1457) s namjerom da tamo podigne konavoski dohodak u visini od 600 perpera za pomenutu godinu. Dubrovačka vlada mu je isplatila traženi dohodak u spomenutoj cifri (600 perpera).⁷⁹⁾

U proljeće 1456. godine bosanskoj državi je zaprijetila nova opasnost od Turaka. Potrajala je sve do decembra te godine, kada su se oni povukli iz zemalja hercega Stefana Vukčića — Kosače. U vrtlogu političkih trvenja u Bosni opasnosti koje su pristizale od Turaka nisu bili pošteđeni ni braća Pavlovići. U takvim okolnostima su Dubrovčani ponovno za jedno izvjesno vrijeme prekinuli isplaćivanje konavoskog dohotka. Razumljivo je da se ovakvo stanje moralo odraziti i na Radičevu poslaničku i posredničku misiju koja na neki način ponovno slabi. Tek nakon izvjesnog smirivanja stanja i prilika u Bosni pojavljuju se vojvoda Petar i Knez Nikola Pavlović sa zahtjevom kod dubrovačke vlade da se isplati konavoski dohodak. Učinili su to posredstvom svoga poslanika Radiča Ozrisaljića, koji je bio upućen u Dubrovnik u toku 1457, 1458, 1459 i 1460. godine. Ukupna suma koju je on

78) Cons. Rog. XIV, fol. 216', 12. X 1455. Prima pars est de dando Radoe Osrisalich ambassiatori voyvode Pethar Paulovich et comitis Nicole eius fratris tributum sine censum unius anni qui petente pro Canalis fraciente ipsas literas expeditorias in oportunam forma. Pro eodem: Prima pars est quod volentibus voyvode Pethar et comite Nicola eius fratrem ponere denarios in Comune nostrum ad prode quinque pro cento in anno, de acceptando ipsos denarios scriptum privilegie que habuit dicti Paulouichij a dominio nostro Pro eodem: Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo parvo Consilio, offerendi voyvode Pethar Paulouich et comiti Nicole eius tratri de sale Communis nostri quant rum ipos domino Rectori et Consilio videbitur, cum hoc quod teneatur levare dictum sal quod totum mensem novembris proxime futurum. Et cum hoc etiam quod teneatur dare sufficientem plegiaria tam de modis 412 salis quodusque nunc habuerunt quem de dicto sale quod levabunt dando terminum scriptum ordines. (Ova odluka je zamjenjena drugom odlukom koja glasi: Secunda pars est de dando dictam libertatem cum conditione plegiarie suprascripte, et quod teneantur levare dictum sallem per totum mensem decembri proxime futurum.

79) Osim konavoskog dohotka naplatili su Radič Ozrisaljić i dijak Miotoš još i kamata u visini od 395 perpera, pa je sveukupna suma koju su oni dobili od dubrovačke komune iznosila 995 perpera. Deb. Not. pro Comun. I, fol. 35, 5. X 1457. Radoe Osrisalich et Miotos diac ambassiatores voyvode Pethari Pavlovich et comitis Nicole eius fratris prout apparebat per literas credentiales in eos factas, confessis fuerunt habuisse et recepisse a magnifico domino vicereactoris comunis Ragusii ser Zupano de Bona et suo Minori consilio dantibus et solventibus nomine dicti Communis yperperos sexcentos pro tributo Canalis pro uno anno completo die prima novembri 1456. Item yperperi trecentos quadraginta quinque pro prode annorum trium completorum die 24 junii 1457 pro yperperis duobus milibus trecentos quos habuit in comune nostrum ad prode quinque pro cento in anno. Item yperperos quinquaginta pro cento in anno, qui n totummant yperperi 995. Dva mjeseca kasnije aliis yperperis quingentis quos habuit in comune nostrum ad prode quinqua pro cento in anno, qui in totum summant yperperi 995. Dva mjeseca kasnije podigao je on sam konavoski dohodak za 1457. godinu u iznosu od 600 perpera. Isto, fol. 35, 3. XII 1457. Radoe Osrisalich ambassiator suprascriptus confessus fuit habuisse et recepisse a domino Rectori et suo Minori consilio dantibus nomine comunis Ragusii yperperos sexcentos pro tributo Canalis pro uno anno completo die prima novembri 1457.

naplatio u ime svojih gospodara iznosila je oko 4300 perpera.⁸⁰⁾ Krajem februara 1461. godine pomenut je ponovno kao poslanik braće Pavlovića u Dubrovniku. Od zakupaca kuće i zemlje koje su vojvoda Petar i knez Nikola imali u Konavlu trebao je on naplatiti zakupninu koju je inače trebao da isplati Petar Prokulović, koji je bio zakupac. Visina potraživanja iznosila je dvije stotine deset dukata. Spomenuta potraživanja Radič nije mogao ostvariti s obzirom na to da je zakupac već ranije bio isplatio traženu sumu

80) Cons. Rog. XV, fol. 181, l. XII 1457 ... faciendi responsum Radoe Osrisalich ambassiatori vojvode Pethari Pavlovich et comitem Nicole eius fratris et Marte uxore dicti vojvode Pethar, et sibi dando tributum unius anni pro contrata Canalis qui annus complevit de mense novembri proxime preteriti, faciente ipso Comuni nostro expeditorias opportunas et dictas denarios incasimiterim in Comunem super facta ad prode quinque pro cento. I nešto kasnije pojavio se on u Dubrovniku u službi svojih gospodara u namjeri da u ime vojvode Petra i kneza Nikole podigne konavoski dohodak za 1458. godinu, a podigao je i kamate na uloženi novac. Ukupna suma podignutog novca što ju je Radič podigao iznosila je 829 perpera i 9 groša. Nakon što je Vijeće umoljenih donijelo odluku da se sav novac isplati Radiču Ozrisaliću poslaniku braće Pavlovića, nakon par dana spomenuta suma novca bila je isplaćena, Cons. Rog. XVI, fol. 45, 22. V 1459 ... dandi Radoe Osrisalich ambassiatori vojvode Pethari Pavlovich et comitis Nicole eius fratris id quid debent habere a Comuni nostro pro tributo Canalis ac pro prode denariis quas habuit in Comune nostrum faciente ipso Radoe expeditoriam opportunam. Et id quod dicto Radoe debetur iterum recipiendi in Comune scriptum pactum. I godinu dana ranije boravio je on u Dubrovniku opet u misiji svojih gospodara. Ovoga puta imao je namjeru da tamo podigne za vojvodu Petra i kneza Nikolu kamate na njihov uloženi novac u dubrovačkoj Komuni. Div. Canc. XLVII, fol. 86, 26. II 1458. Naredne godine našao se on ponovo u Dubrovniku sa namjerom da naplati konavoski dohodak i kamate na uloženi novac. Ukupna suma koju je tada podigao bilo od konavoskog dohotka, bilo od kamata iznosila je 829 perpera i 9 groša. Deb. Not. pro Comun. I, fol. 43', 26. maj 1459. Radoe Osrisalich ambassiator vojvode Pethari Pavlovich et comitis Nicole eius fratris prout ex credentialibus literis constat, confessus fuit habuisse et recepisse et recepisse a magnifico domino Rectori ser Nicola de Gondola et sui Minori consilio dantibus et solventibus nostris comunis Ragusii pro tributo Canalis unius anni completi die prima novembri 1458. yperperos sexcentos. Item pro prode unius anni completi die 24. junii 1458 yperperos 2300 ad quinque pro cento yperperos centum quindecim. Item pro prode unius anni completi die primo novembri 1458 yperperos quingentos ad quinque pro cento, yperperi viginti quinque. Item pro prode unius anni completi die prima novembri 1458 yperperos 995 ad quinque pro cento yperperos 49,9. Item pro prode unius anni completi die prima novembri 1458 yperperorum sexcentorum ad quinque pro cento yperperos treginta, qui in totium summant yperperos 829 grossos 9. Početkom decembra 1460. godine podigao je on u Dubrovniku konavoski dohodak za protekle dvije godine, a osim toga podigao je i kamate na novac koji su vojvoda Petar i knez Nikola držali u Komuni. Deb. Not. pro Comun. I, fol. 49', 2. XII 1460. Radoe Osrisalich ambassiator vojvode Pethari Pavlovich et comitis Nicole eius fratris prout apparet ex literas credentialibus, confessus fuit habuisse et recepisse a domino Rectore ser Andrea de Restis et suo Minori consilio dantibus et solventibus pro tributo Canalis nomine dicit comunis pro duobus annis finitis die prima novembri 1460 yperperos mille ducentos. Item yperperos ducentos sexaginta grossos novem pro prode yperperos quinqua millium ducentorum quatordecim grossos novem, quos habuit in nostro Comuni ad prode quinque pro cento in anno, pro toto tempore preterito usque ad diem primam novembri 1460.

zajedno s Marinom Bućom.⁸¹⁾ Radič je, kako se iz dokumenta može naslutiti, bio posrednik u davanju pomenute kuće i zemlje u zakup koja je objavljena još u toku 1447. godine u vrijeme vojvode Ivaniša. Po svemu sudeći, bilo je ovo njegovo posljednje javljanje i posljednja njegova misija koju je obavio za braću Pavloviće. Poslije 1461. godine njega više ne susrećemo u historijskim izvorima. U periodu od tada, pa do 1467. godine on je i umro, o čemu svjedoči jedan drugi arhivski podatak.⁸²⁾

Na žalost, ne raspoložemo nikakvim dokumentima koji bi nam pružili obavještenja o tome da li je Radič Ozrisaljić ostavio nakon svoje smrti kapital, kao i to koliki je on bio, ako ga je već i ostavio. Njegov sin Vlatko Popović se nešto kasnije pominje kao korisnik zaostavštine Braila Tezalovića, s kojim je njegov otac bio u rodbinskim vezama, kako je to već ranije u radu istaknuto. Plodom zaostavštine spomenutog Braila koristio se sin mu Vlatko Popović nekoliko godina, bilo sam ili u zajednici sa svojim rođakom Jurajem Bogišićem.⁸³⁾

Poslije svega što je sakupljeno i prikazano na prethodnim stranicama, može se u kratkim crtama sažeti životni put Radiča Ozrisaljića. Poticao je iz porodice u kojoj trgovina nije bilo nepoznato zanimanje. Bavio se i sam trgovačkim poslovima. Tridesetih godina petnaestog stoljeća počeo je voditi ekonomsko-trgovačke poslove, kako svoje tako i svojih gospodara, najprije vojvode Radosava, a onda i njegovih sinova: Ivaniša, Petra i Nikole Pavlovića, obavljajući uz to i političke poslove koji su mu naloženi od spomenutih njegovih gospodara. Nakon smrti vojvode Radosava bio je u službi njegovih sinova, čiji je na kraju svoje karijere postao dvorski knez. I tako vremenom Radič Ozrisaljić postaje u prvom redu trgovac, zatim carinik, poslanik i na kraju dvorski knez.

Njegova složena djelatnost služi kao dokaz značaja i uloge domaćih ljudi na dvoru porodice Pavlovića. Ovo svjedoči o sve većem i svestranijem angažovanju domaćih ljudi u bosanskoj privredi i ostalim oblicima aktivnosti na dvoru Pavlovića. Ovakav put uzdizanja nije i jedini primjer na spomenutom dvoru. Sličan primjer nalazimo i u ličnosti Braila Tezalovića.⁸⁴⁾ Bilo je takvih primjera i u drugim dvorovima oblasnih gospodara bosanskih, od kojih treba spomenuti dvor hercega Stefana i primjer Pribislava Vukotića.⁸⁵⁾

81) Cons. Rog. XVI, fol. 229, 27. II 1461 ... de habendo pro valida locatios factam sub die II decembri 1447. per Radoe Ozrisalich ambassiatorem vojvode Pethari Pavlovich et comite Nicole eius fratris de domo Ragusii et terris Canalis ser Petro de Proculo. Pro eodem: ... de deliberando super facto portatum alias date per ser Marinum de Bucha, ser Petro de Proculo supra vojvodam Pethari Pavlovich et comitem Nicolam eius fratris de ducatis 210.

82) Tada je spomenuta njegova žena Stoisava kao udovica. M. Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela*, 94. Lam. de For. XXXVIII, fol. 217, 7. IV 1467.

83) Vlatko Popović podiže kamate sve do 1469. godine sam, a od tada to čini u zajednici sa svojim rođakom Jurjem Bogišićem. Lj. Stojanović, *Povelje i pisma I/2*, 171, 172, 172—173.

84) O Brailu Tezaloviću je napisana jedna monografija koja se najvećim dijelom nalazi u rukopisu, a samo jedan njen manji dio je objavljen pod naslovom: *Diplomatska aktivnost Braila Tezalovića*, Prilozi X/2, Sarajevo 1974, 31—53.

85) S. Ćirković, *Počteni vitez Pribisav Vukotić*, Zbornik Filozofskog fakuleta u Beogradu X/1 (1968.), 259—267.

Jedan broj dokumenata za napomene: 69, 79, 80, 81 ustupio mi je kolega Boris Nilević, te se koristim ovom prilikom da mu se na tome zahvalim.

Kao što je to bio slučaj i na drugim stranama, i u Bosni su u petnaestom stoljeću vlastela popunjavala iz redova ljudi koji su to postigli više zaslugom svojih sposobnosti i snalžljivosti nego rodoslovljem. U svemu tome u prvom redu treba naglasiti uslove koji su im pogodovali za sticanje takvog položaja. Prije svega, bila je to potreba krupnih bosanskih feudalaca za ljudima koji bi im mogli uspješno voditi veoma složene i razgranate poslove na njihovim dvorovima.

ZUSAMMENFASSUNG

RADIĆ OZRISALJIĆ, EIN KAUFMANN UND DIPLOMAT AM HOF DER FAMILIE PAVLOVIĆ

Mehr als früher hatte die wirtschaftliche Aktivität in Bosnien in der ersten Hälfte des XV Jahrh. einem beträchtlichen Teil der Handelsleute es ermöglicht, in den Adelsstand aufzusteigen. Um diese Zeit entwickelt sich die Schicht der einheimischen Händler, deren Aktivität sich fast bis zur Adriaküste erstreckte. Die Einheimischen waren nicht imstande, beträchtliche Eigenständigkeit zu entwickeln; sie haben sich an die Ragusaner angelehnt. Einer war auch der aus der ersten Hälfte des XV Jahrhunderts bekannte Radić Ozrisaljić.

Sein Geburtsdatum konnte nicht ermittelt werden; seiner Tätigkeit zufolge, die bereits in den dreissiger Jahren des Jahrhunderts bekannt ist, darf angenommen werden, dass er in den ersten Jahren nach der Jahrhundertwende geboren wurde. Nicht ohne Interesse ist auch seine Herkunft. Es ist anzunehmen, dass er Sohn eines Ozrisaj Kojijević war, aus dem gleichnamigen Ort, nach dem die Familie ihren Namen hat. Geboren wurde Radić in Rogatica. Bekannt ist, dass er mit der Familie Tezalović verwandt war. Mit einem Mitglied dieser Familie, mit Brailo Tezalović, machte er Geschäfte, wodurch er mit bekannten Familien der Republik von Ragusa in Verbindung gekommen ist.

Radić führte drei Namen: Ozrisaljić, Kojijević und Tezalović. Den ersten hat er von seinem Vater erhalten, der zweite ist eigentlich sein Spitzname, und der dritte kommt von der nahverwandten Familie.

Radić lebte bis zum Beginn des siebenten Jahrzehnt des XV Jahrhunderts. Zum letzten Mal wird er 1461 erwähnt, und seine Frau dann, 1467, schon als Witwe. In dieses Intervall also fällt sein Todestag. Ueber die Frau ist kaum etwas bekannt. Es ist nur sicher, dass sie Stoisava hiess. Nach ihm blieb ein Sohn namens Vlatko Popović, welcher in den achtziger Jahren als Erbe des Brailo Tezalović erwähnt wird.

Fast vier Jahrzehnte lang begegnet man Radić Ozrisaljić in Verschiedenen Missionen und Aktivitäten, sei es in privaten oder jenen im Dienste der Familie Pavlović. Seine Geschäfte waren unterschiedlich. Am Hofe der Pavlovići bekleidete er manigfache Funktionen, zuerst beim Baron Radoslav, später bei dessen Söhnen Ivaniš, Peter und Nikolaus. In den Schuldbüchern der Ragusaner Republik stösst man oft auf seinen Namen. Zu oft hat er nämlich bei dortigen Geschäftsleuten und anderen Bürgern Schulden gemacht. Es ging dabei meistens um angesehene Familien.

Die erste Nachricht über seine Aktivität stammt aus dem Jahr 1424, als er in der Funktion des Prokurators in den Geschäften des Brailo Tezalović mit den Bunićs in Dubrovnik verhandelt. Etwas später wird er wieder erwähnt, sei es allein oder als Geschäfteilhaber. Als seine Kreditoren und Partner gelten Mitglieder der bekannten Familien, wie Bunić, Sorkočević, Butković, Prodanečić, Nalješковиć und andere. Auch in Prača und Gorazde knüpft er geschäftliche

Beziehungen mit bekannten Händlern an. Besonders intensive Beziehungen pflegt er mit Brailo Tezalović, mit den Gebrüdern Radomirić (Radin und Brajko), dann mit Brajko Hvaović, Gruboje Doberković und anderen. Mit diesen zusammen hat er bei den Ragusanern Kredite erhalten, die er dann mit der Warenlieferung zu begleichen versuchte. Er tritt aber auch als Garant für andere Geschäftsleute aus Bosnien auf. Seine Schulden wurden in zwei verschiedenen Valuten gebucht: in Perper und Dukaten. Davon abhängig wurde auch die Frist für die Rückzahlung angesetzt, wobei es in den meisten Fällen um einen bis sechs Monaten ging. Es kam aber vor, dass wegen der Verzögerung bei der Abzahlung neue Kontrakte mit verlängerten Terminen geschlossen werden mussten.

In den Kreditgeschäften gab es gewöhnlich nur einen Gläubiger. Die Schulden wurden oft mit Metalllieferung beglichen, wobei in der Regel Blei, im geringeren Masse Silber in Betracht gekommen ist. Es gab Fälle, wo die Schuld erst nach dem Richterspruch beglichen werden konnte, so im Gerichtsverfahren mit Ivan Prodanelić, der ihm nach seiner Ankuft in Dubrovnik sogar verhaften liess.

Die besten Geschäfte entwickelte Radić in der dritten Dekade des XV Jahrhunderts. In wenigen Jahren hat er damals einen Umsatz von 500 Dukaten und 280 Perper erreicht. Wenn man dazu noch seine Tätigkeit mit den Partnern berücksichtigt, dann auch den Wert seiner Bürgschaften, dann kann diese Ziffer 3.500 Dukaten erreichen — womit sich nur ein kleiner Teil der damaligen bosnischen Kaufleute rühmen konnte.

Trotz allem kann Radić Ozrisaljić zu den durchschnittlich Bemittelten in Bosnien gezählt werden. Ausser der Geschäftstätigkeit ist er uns auch als Vermittler in vielen anderen ökonomischen und politischen Angelegenheiten bekannt. Er war besonders für den Baron Radosav Pavlović und seine Söhne engagiert: sei es als Hofschreiber oder Zöllner in Ledenice. Eine Zeit arbeitete er auch in Drijeva, wo er für das eingenommene Geld Salz einkaufte. Er hat auch an den Verhandlungen der Ragusaner mit dem Radosav Pavlović über den Verkauf von Konavle teilgenommen, und wurde dafür von den Ersteren mit einer Summe Geld belohnt.

Auch nach dem Tode Radosav Pavlović blieb er im Dienst der Familie. Für seine neue Herren und Auftraggeber ging er öfters in diplomatischen Missionen nach Dubrovnik. Er tritt auch als Zeuge bei der Erstattung von Urkunden auf, in welchen er als »Knez« betitelt wird. Diesen Titel hat er zweifellos für seine treuen Dienste erworben.

Das Beispiel Radić Ozrisaljić's spricht eindeutig dafür, dass in der ersten Hälfte des XV Jahrh. an den Höfen der regionalen Herrscher Einheimische in der Wirtschaft und anderen Aktivitäten, eine wichtige Rolle gespielt haben. Sein Beispiel zeigt uns ebenso, wie ein Geschäftsmann in den Adelsstand aufgenommen werden konnte, mehr auf Grund seiner Fähigkeiten als Folge seiner Abstammung.